

Кенжекулов И., Күзөбаев Н.Ж.

**РЫНОК ШАРТЫНДА ИШКЕРДИК ИШМЕРДҮҮЛҮКТҮН
ӨНҮГҮҮСҮНҮН НЕГИЗГИ ӨБӨЛГӨЛӨРҮ**

Кенжекулов И., Күзөбаев Н.Ж.

**ОСНОВНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ
ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ РЫНКА**

I. Kenzhekulov, N.Zh. Kuzobaev

**MAIN PREMISESES OF THE DEVELOPMENT TO BUSINESS
ACTIVITY IN CONDITION MARKET**

УДК: 338.366.4/33 (07)

Илимий макалада рынок шартында ишкердик ишмердүүлүктүн өнүгүүсүнүн негизги өбөлгөлөрүнүн маселелери каралган. Макалада аймактардагы ишкердик ишмердүүлүктүн өнүгүүсүнө колдоо көрсөтүүнүн формалары, экономикасы өнүккөн мамлекеттердин ишкердик ишмердүүлүккө дем берүү программалары изилденип, алардын практикасын Кыргызстанда колдонуу маселеси каралган.

Негизги сөздөр: ишкердик ишмердүүлүк, ишкердикти колдоо көрсөтүүнүн формалары, дем берүү программалары, ишкердикти өнүктүрүү, экономикалык функция.

В научной статье рассматриваются вопросы основных предпосылок развития предпринимательской деятельности в условиях рынка. В ней исследованы формы оказания поддержки развитию предпринимательской деятельности в регионах, программы стимулирования предпринимательской деятельности стран с развитой экономикой, а также рассматриваются вопросы применения их практики в Кыргызстане.

Ключевые слова: предпринимательская деятельность, формы поддержки предпринимательства, программы стимулирования, развитие предпринимательства, экономическая функция.

In scientific article are considered questions of the main premises of the development to business activity in condition market. In her explored forms of the rendering of support development to business activity in region, program of the stimulation to business activity of the countries with developed economy, as well as are considered questions of the using their practical persons in Kyrgyzstan.

Key words: business activity, the forms of support enterprise, program of the stimulation, development enterprise, economic function.

Азыркы мезгилде ата-мекендик экономиканын абалына мамлекет тарабынан экономикалык дем берүү болмоюнча ишкердик ишмердүүлүктүн өнүгүүсү өтө катаал абалга кабылат. Кандай гана малекет болбосун, алардын ишкердик чөйрөсүндөгү типтүү экономикалык функциялары болуп төмөнкүлөр саналат:

- калктын ишкердик жигердүүлүгүнө дем берүү;
- ишкердиктин эркиндигин камсыз кылуу;
- монополиялык тенденцияларды чектөө;
- рыноктогу “оюн эрежелерин” аныктоо;
- менчик укуктарын коргоо.

Мындан тышкары, мамлекет ишкердик (кичи жана орто бизнестин) субъекттеринин айрым топторуна алардын рынок шарттарына адаптациялануусу-

нун деңгээлин көтөрүү үчүн колдоо көрсөтүүсү мүмкүн. Эреже катары, булар венчурдук долбоорлорду ишке ашыруучу ишканалар, кичи экспортерлер жана тейлөө чөйрөсүндөгү ишканалар. Көптөгөн өлкөлөрдө социалдык-экономикалык өнүгүүнүн узак мөөнөттүү саясаты иштелип чыгылат, ишке кичи жана орто бизнес секторунда куралган калктын эң массалуу жана демилгелүү бөлүгүн тартуу боюнча тиешелүү чечимдер кабыл алынат. Бирок бул учурда ишкердик ишмердүүлүккө дем берүүнүн түрдүү чаралары, механизмдери жана куралдары, ишкердикти колдоо инфраструктурасын түзүү жана өнүктүрүү үчүн бүткүл уюштуруучулук формалар колдонулат.

Аймактагы ишкердик ишмердүүлүктүн өнүгүүсүнө колдоо көрсөтүүнүн каржылык-технологиялык багыты ишкердиктин субъекттерин колдоонун түз каржылоо (субсидиялар, займдар), жаңы жумуш орундарын түзүүгө болгон максаттуу дотацияларды берүү, жаңы продукцияны таратуу фонддорун түзүү, салык салууну жеңилдетүү, тобокелдерди камсыздандыруу боюнча мамлекеттик программалар ж.б. сыяктуу механизмдерин өнүктүрүүнү көздөп тутат.

Ишкердик ишмердүүлүккө дем берүү программалары Кыргызстанда гана эмес, өнүккөн экономикалуу мамлекеттерде да ишке ашырылат. Жекече алганда, АКШда түрдүү ишкердик демилгелерге жардам көрсөтүү “Коргонуу насыялары жана техникалык жардам” (Defense Loan & Technical Assistance – DELTA), “Энергия үнөмдөөнү насыялоо” (Energy & Conservation Loan), “Чөйрөнүн булгануусун көзөмөлдөөнү насыялоо” (Pollution Control Loan) ж.д.у.с. түрдүү мамлекеттик программалардын алкагында жүргүзүлөт.

Улуу Британияда Кичи жана орто бизнес кызматы тарабынан эң жакшы технологияларды издөөгө жана баалоого, алардын жаңы продукттарды жана кызматтарды жаратуудагы мүмкүнчүлүктөрүн аныктоого гранттар берилет. Жергиликтүү деңгээлде Өнүктүрүүнүн Лондон агенттиги тарабынан илимди жана инновациялык ишмердүүлүктү өнүктүрүүнүн комплекстик түпкү максаттуу программалар ишке ашырылат.

Японияда өлкөнүн экономикасын өнүктүрүү түпкү максаты, демек ишкердик ишмердүүлүктү өнүктүрүүнүн түпкү максатын иштеп чыгуучу болуп Япониянын Экономика, соода жана өнөр-жайы ми-

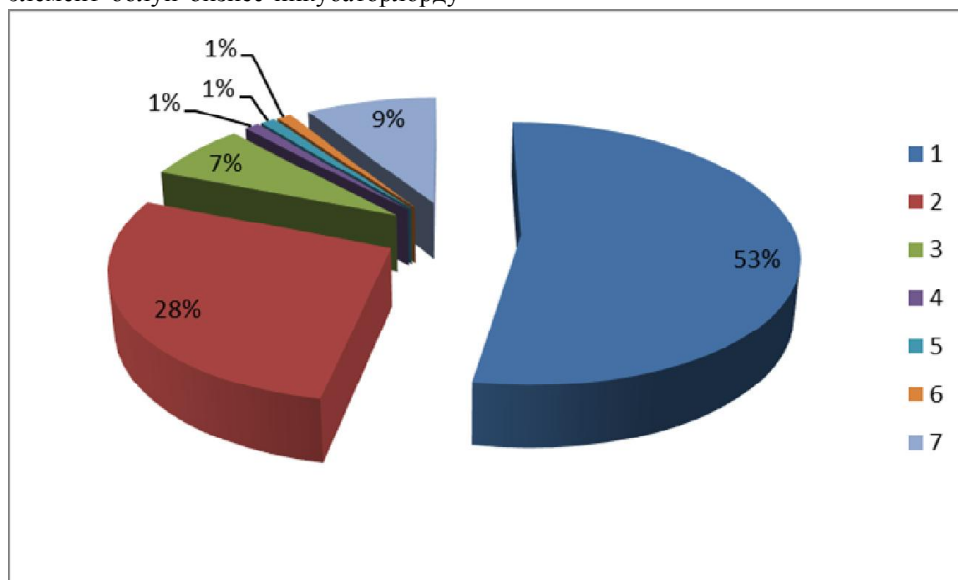
нистрлиги эсептелет, ал эми ишмердүүлүктүн координатору болуп Кичи жана орто бизнес агентствосу (Small and Medium Enterprise Agency – SMEA) саналат. Кубаттуу каржылык колдоо менен катар патенттөө, товардык белгилер жөнүндөгү укук-ченемдик актылар кайра каралып чыгылган. Өзгөчө көрүнүктүү жеке ишкерлер үчүн өз ичине экономикалык жана социалдык камсыздандырууну камтыган атайын колдоо инфраструктурасы иштейт. Ишкердик ишмердүүлүктү колдоо жана Япониянын аймактарын өнүктүрүү уюмунун түзүмүндө технологияларды өнүктүрүү жана кичи жана орто бизнести башкаруу боюнча 9 институт, 4 технопарктер жана бир катар бизнес-инкубаторлор аракеттенишет. Ишкердик ишмердүүлүккө дем берүү үчүн префектуралардын администрациялары жана жергиликтүү соода-өнөр жай палаталары менен биргеликте атайын венчурдук борборлор түзүлгөн.

Түштүк Кореянын ишкердикти мамлекеттик колдоо тутуму жардам берүүнүн 35 каржылык программаларын жана 8 техникалык программаларын өз ичине камтыйт. Кичи жана орто бизнестин Корпорациясы тарабынан жаңы жумуш орундарын түзүү үчүн 5 жылга чейинки мөөнөткө насыялар берилет, насыянын минималдуу өлчөмү 0,42 млн. АКШ долларын түзөт. Кичи венчурдук компанияларды каржылык колдоо үчүн жалпы капиталы 250 млн. АКШ долларын түзгөн венчурдук фонд түзүлгөн.

Эми Кытайды карап көрсөк. Бул өлкөдө 1982-жылда эле кичи жана орто бизнести колдоо программасы кабыл алынган. Бул программанын алкагындагы негизги элемент болуп бизнес-инкубаторлорду

түзүү саналган. Бул 2004-жылга карата эле 500 бизнес-инкубаторлорду түзүүгө жана аларды чындап ишке салууга мүмкүндүк берди, буларда өлкөнүн кичи ишкердигиндеги бардык жумушчулардын 25%ы эмгектенишкен. Бул бизнес-инкубаторлордун ичинен 200 дөн ашууну экономиканын өнүгүүсү үчүн көбүрөөк маанилүү болгон илимий-техникалык компаниялар үчүн уюштурулган. Кытай Республикасындагы (Тайвань) ишкердик сектордун калыптануусунун өзгөчөлүгү болуп башынан эле сырткы рынокко багыт алгандыгы саналат. Азыркы учурда улуттук экономиканын жана ишкердик секторунун атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жогорулатуу үчүн Өнөр жай технологиялары департаменти тарабынан өнүгүүнүн программаларынын комплекси иштелип чыгылган.

Азыркы мезгилде Кыргызстанда бизнести колдоо көбүрөөк даражада маанилүү экономикалык ресурстарга ээ болушкан, көбүнчө мамлекеттин катышуусу бар ири компанияларга багытталган. Мамлекет өзүнүн артыкчылыктары менен чыныгы өндүрүш чөйрөсүн тандабастан, экономиканын каржы чөйрөсүн тандаган. Кичи жана орто бизнеске КРнын Экономикалык өнүгүү Министрлиги тарабынан жарыяланган экономикалык ресурстарга жетишүү бир далай татаал маселе. Насыяларды берүү жөнүндөгү декларацияларга карабастан көптөгөн банктар кичи жана орто компаниялардын насыя алууга берген арыздарын кароо процедураларын бир далай татаалдаштырып салышкан. Эреже катары, кичи жана орто бизнести колдоонун түзүмү төмөнкү куралдар боюнча бөлүштүрүлгөн (1-сүрөт).

Шарттуу белгилер:

- 1 – аймактык колдоо фонддорунун микро насыялары.
- 2 – аймактык кепилдөөчү агенттиктердин кепилдикке алуусу.
- 3 – муниципалдык колдоо фонддорунун микро насыялары.
- 4 – жеңилдетилген билим берүү.
- 5 – товарларды жана кызматтарды алга сүрүүгө субсидиялар.
- 6 – энергия үнөмдөөгө субсидиялар.
- 7 – лизинг боюнча пайыздарга субсидиялар.

1-сүрөт. Аймактарда кичи жана орто бизнести колдоо формалары.

Бүгүнкү күндө кичи жана орто бизнести колдоо жөнүндөгү мыйзамдуулукту кеңейтүү зарылдыгы бышып жетилди деп эсептейбиз. Мунун ичинде кичи жана орто бизнес менен байланышкан негизги түшүнүктөрдүн, терминдердин жаңыланган аныктамаларын, ошондой эле ишмердик жигердүүлүктү баалоонун экономикалык критерийлерин киргизүү; кичи жана орто бизнес субъектинин макамын бекитүү; мамлекеттик колдоонун формаларын белгилөө жана тиешелүү программалардын экономикалык дем берүү механизмдин аныктоо керек.

Ишкердик ишмердүүлүктүн маанилүү өзгөчөлүктөрүнүн бири болуп уюштуруучулук инфраструктураны түзүүдөгү баш-аламандык, колдоо программаларынын жана жоопкерчилик борборлорунун акыркы максаттарын аныктоодогу так эместик, экономикалык колдоонун мөөнөттөрүнүн жана көлөмдөрүнүн негизсиз болуусу саналат. Бул жерде биздин өлкөбүздөгү бийлик органдары тарабынан кичи жана орто бизнести кабыл алуу аспектерине өзгөчө көңүл буруу максатка ылайыктуу – кичи жана орто компаниялар, эреже катары, өнөр-жайлык, өндүрүштүк компанияларга окшоштурулат, ал эми кызмат көрсөтүү сектору дайыма унутта калууда. Бул жерде акценттердин социалдык ишкердикке жана социалдык инновацияларга ооп бара жаткандыгын көрсөтүп жатышкан дүйнөлүк тенденцияларды эсепке алуу зарыл. Ошондуктан, жакынкы аралыкта мамлекеттин кичи жана орто бизнеске дем берүүсүнүн экономикалык ишмердүүлүктүн дал ушул жаңы түрлөрүндөгү жигердүүлүгүнүн өсүүсүн божомолдоого болот.

Кыргызстандын кичи жана орто бизнесинин өкүлдөрүнүн олуттуу көйгөйү болуп менчик укугун коргоо саналат. Мындан сырткары жогору технологиялуу товарларды жана кызмат көрсөтүүлөрдү иштеп чыгууга гана эмес, аларды керектөөгө да дем

берүүсү зарыл. Кыргызстанда кичи жана орто бизнеске дем берүүнүн аз пайдаланылган ресурсу болуп түрдүү формадагы натыйжалуу эл аралык кызматташтык да саналат.

Көп өлкөлөрдө насыя же техникалык жардам алуу үчүн компания өзүнүн ишмердүүлүгүнүн уюштуруучулук, каржылык, техникалык, адистик аспектери боюнча объективдүү маалыматтарды берүүсү керек. Мындай маалыматтар көбүнчө ыйгарым укук берилген уюмдар же диагностикалык борборлор тарабынан даярдалат. Бул мамлекеттик булактардан же жеке инвесторлор тарабынан компанияларга каржаттарды салуунун тобокелчилигин бир далай төмөндөтүүгө өбөлгө түзөт. Ресурстардын чектүүлүгүндө жана насыялар кайтарылбай калган учурлардын көбөйүү шарттарында каржылык же техникалык жардамга, же түзүмүн кайра түзүүгө муктаж болушкан компанияларды диагноздоо институтун киргизүү максатка ылайыктуу деп ойлойбуз. Мунун негизи катары Япониянын же Германиянын диагноздоо тутумун алууга болот.

Адабияттар:

1. Мусакожоев Ш.М., Камчыбеков Т.М., Жапаров А.У. Экономика Кыргызстана за 25 лет. - Б.: «Турар», 2016. - С. 400.
2. Осипова А.А., Сидоренко О.В. Стимулирование и развития малого предпринимательства в регионе // Пространственная экономика, 2007. - №2. - С. 61-76.
3. Маркелов К.А. Региональные аспекты развития малого предпринимательства: монография / К.А. Маркелов, Т.В. Минеева - Астрахань: Волга, 2007.
4. Развитие малого предпринимательства и системы его поддержки в регионе: монография / Н.М. Филдиимонова, Н.В. Моргунова, А.О. Блинов, В.В. Гуляева. - Владимир: Владимир, гос. ун-т, 2001.

Рецензент: к.э.н., доцент Төрөгелдиева А.Б.